

МОДЕЛЪТ IS-LM КАТО МЕТОД ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ КОЛЕБАНИЯ В СТОПАНСТВОТО НА БЪЛГАРИЯ

Николай Качарназов *

Abstract:

The IS/LM model was born at the Econometric Conference held in Oxford during September, 1936. [Roy Harrod](#), [John R. Hicks](#), and [James Meade](#) all presented papers describing [mathematical models](#) attempting to summarize [John Maynard Keynes' General Theory of Employment, Interest, and Money](#). Hicks, who had seen a draft of Harrod's paper, invented the IS/LM model. He later presented it in "Mr. Keynes and the Classics: A Suggested Interpretation" (*Econometrica*, April 1937).

Hicks later agreed that the model missed important points from the Keynesian theory. The problem was that it presents the real and monetary sectors as separate, something Keynes attempted to transcend. In addition, an equilibrium model ignores uncertainty. A shift in the IS or LM curve will cause change in expectations, causing the other curve to shift. Hicks therefore created a new Hicks-Hansen IS-LM Model to resolve some of the problems. Most modern macroeconomists see the IS/LM model as being at best a first approximation for understanding the real world.

Although the model is generally not taught at the graduate level, a few graduate programs (UNC Greensboro, Auburn University, Florida State, and West Virginia University) continue to use it as part of the macroeconomics curriculum. It is also still the dominant paradigm in undergraduate macroeconomics textbooks, although many dynamists would insist that it is past its prime even in an undergraduate context.

1.Обща характеристика на модела IS-LM и неговото практическо приложение при икономическите изследвания.

Моделът IS-LM интегрира пазара на стоки и услуги с паричния пазар в зададена икономическа система. Той е формулиран от Джон Хикс през 1937 г., който бил под силното влияние на идеите на Кейнс. Чрез този модел Хикс доразвива идеите на общата теория на равновесието. Той разглежда икономическата динамика във вид на редица равновесни статични състояния на икономиката като система. Хикс се интересува най-вече от изучаването на условията, които водят икономиката към устойчиво равновесие. Моделът може да бъде представен чрез алгебрична или графични конструкции, които улесняват моделирането на изучавания обект.

Алгебричната конструкция може да се разграничи на два типа – при затворена и отворена икономика. От обективна гледна точка тук искам да изложа модела в

* Николай Георгиев Качарназов е бакалавър по Маркетинг и магистър по Счетоводство и контрол. Завършил е Стопанска академия "Д. А. Ценов", гр. Свищов. Специализира Икономическа педагогика. Преподавал е Счетоводство и други икономически дисциплини в професионални гимназии в гр. Плевен и гр. Кнежа. В момента преподава Информатика и информационни технологии.

условията на отворена икономика, каквато в момента е и българската и да се обоснова защо се спрях, именно, на този модел като метод за макроикономически анализ.

Символите обозначаващи абривиатурата на модела се тълкуват по следния начин:

IS (I – инвестиции, S – спестявания)

LM (L – предпочитания към ликвидност, M- парична маса)

БАЗОВ МОДЕЛ

Базовият вариант на модела IS-LM в условията на отворена икономика включва следното балансово уравнение:

$$C + I + G + X = Y \quad (1.1)$$

Y – Размер на brutния вътрешен продукт

C – Размер на потреблението

I – Размер на инвестициите

G – Размер на държавните разходи

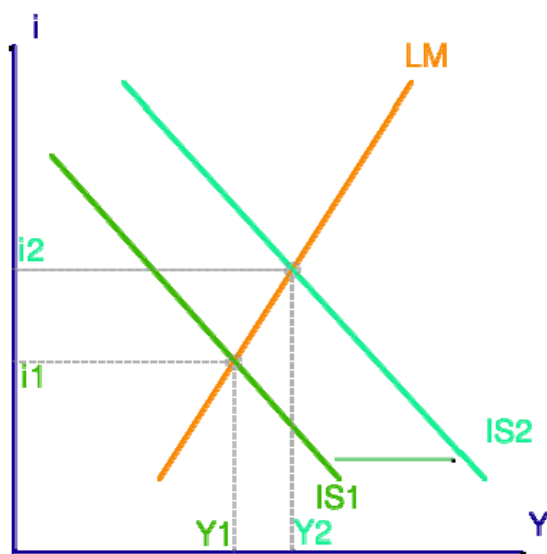
X – Размер на вносно-износното салдо

Тъй като настоящия модел е от типа модели за стоково и парично равновесие аз си позволих да го приложа в икономическа ситуация от типа на тази в България с цел да разкрия редица деформации от т. нар. икономически преход и да анализирам причините за тези смущения.

Обикновено икономическите смущения се разглеждат като изменения в търсенето и предлагането на пари, които подтикват производството, лихвените проценти или цените да се отдалечават от желаните точки. Например, ако настъпи смущение в агрегираното търсене или държавният разход, то графически чрез модела IS-LM може да се представи следното:

(виж фиг. 1)

Фиг.1

Икономическата система първоначално е в равновесие в точка **E** с равнище на производство **Y**. Едно увеличение на агрегатното търсене или държавният разход премества кривата **IS** в **IS'**.

Това колебание изразява тенденция за увеличаването на равнището на производството над потенциалното равнище. Парични или фискални политики могат да бъдат използвани за да се запази под контрол търсенето, премествайки назад кривата **IS** в **IS'** или премествайки кривата **LM** нагоре.

Всяко смущение, което би накарало кривите **IS** и **LM** да се местят би отдалечило икономиката от равновесна точка **E**.

Моделът от този тип се характеризира със следните предимства:

- Сравнително по-опростената структура, която включва само няколко променливи и както ще проличи по-нататък при моделирането на икономическата ситуация в България това предполага по-лесното набиране на статистическа информация;
- Моделът е създаден през 30-те години на 20-ти век в САЩ в един динамичен период за американската икономика, характеризираща се тогава с големи икономически колебания. Не е без значение и опитът на водещи американски икономисти да си обяснят причините за тези явления посредством този модел;
- Моделът е създаден чрез методология различна от тази, която се прилага сега при СНС` 93, което на пръв поглед може да доведе до някои несъответствия. Но именно, това е интересното на настоящето изследване – да се даде по-оригинална интерпретация на колебанията в българската икономика;

Съвременната макроикономическа теория дава редица модели за икономически анализ и аз накратко тук бих искал да опиша някои от тях и да разкрия техните силни и слаби страни и да аргументирам избора си на модела IS-LM като метод на изследване.

МОДЕЛ НА МЪНДЕЛ-ФЛЕМИНГ

Американските икономисти Мъндел и Флеминг прилагат модела IS-LM при анализа на отворената икономика. Те го обогатяват, добавяйки допълнителни уравнения (променливи) като описание на външно-икономическите отношения на страната. Това са променливите **Размер на вноса (V)** и **Размер на износа (E)**. Това прави модела по-подробен, но създава редица трудности с набирането на допълнителна икономическа информация и числовата интерпретация на тези данни. Предимството му е в това, че той е по-съвременен от модела на Дж. Хикс (създаден е през 1962-1963 г.). Модела на Мъндел-Флеминг също се причислява към моделите за икономическо равновесие, но основния му недостатък е, че разглежда останалата част от света извън националната икономика като статичен стопански агент.

$$C + I + G + V + E = Y \quad (1.2)$$

Y – Размер на brutния вътрешен продукт

C – Размер на потреблението

I – Размер на инвестициите

G – Размер на държавните разходи

V – Размер на вноса

E – Размер на износа

МОДЕЛ НА КООБ - ДЪГЛАС

Този модел спада към т.нар.двухфакторни модели.Според него производството е функция само на два фактора – труда и капитала.Второ, че възвращаемостта на всяка единица труд и капитал е постоянна величина.Трето, че интензивността на използване на труда и капитала е константа.И на последно място е наличието на линейна зависимост между нарастването на производството и растежа на използваните производствени фактори.Предимството на този метод е сравнително елементарното му математическо построение.

$$Y = A \cdot L^{b_1} \cdot C^{b_2} \quad (1.3)$$

Y – Обем на производството

L – Работна сила

C – Капитал

b₁ и b₂ – параметри на модела

Но основната му слабост е пренебрегването на земята като производствен фактор и ролята и при формиране на БВП

ТАБЛИЦА “ INPUT-OUTPUT “ – МОДЕЛ ЗА МНОГОСЕКТОРЕН АНАЛИЗ

Създаден е през 1936 г.и е плод на усилията на В. Леонтиев.Но метода е трудоемък, защото изисква наблюдение и анализ на всички структурни единици на националната икономика и е свързан с много изчислителна работа.Характеризира се с точност и се гради на предположението на Леонтиев, че необходимите постъпления на предмети на труда за един сектор от други сектори са пропорционални на обема на производството в същия сектор (виж табл. 1).Фундаменталната хипотеза за линейност използвана от Леонтиев прави многосекторния анализ един от трите компоненти на линейния икономически анализ.Останалите два компонента са линейното програмиране и теорията на игрите.

Табл. 1

	Промисленост	Селско стопанство	Транспорт	Крайна продукция	Обща продукция
Промисленост	X11	X12	X13	Y1	X1
Селско стопанство	X21	X22	X23	Y2	X2
Транспорт	X31	X33	X34	Y3	X3
Заплащане на труда	V1	V2	V3		
Чист доход	M1	M2	M3		
Обща продукция	X1	X2	X3		

МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ МОДЕЛ НА БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 1993 – 1996 г. ПО МЕТОДА IS – LM

Табл. 2

в лева

	Размер на потреблението (C)	Размер на инвестициите (I)	Размер на държавните разходи (G)	Размер на вносно-износно салдо (fob) (X)	БВП1 (Y1)
					БВП2 (Y2)
к1	к2	к3	к4	к5	к6=к2+к3+к4-к5
1993	276 022 000 000	43 547 000000	143 597 000 000	- 28 645 000 000	298 934 000 000 434 521 000 000
1994	479 477 000 000	84 207 000 000	244 312 000 000	- 10 815 000 000	525 552 000 000 797 181 000 000
1995	756 547 000 000	125 875 000 000	377 923 000 000	- 20 348 000 000	880 323 000 000 1 239 997 000 000
1996	1 547 773 000 000	268 207 000 000	761 560 000 000	- 32 304 000 000	1 748 701 000 000 2 545 236 000 000

БВП1 – брутен вътрешен продукт по данни от държавната статистика

БВП2 - брутен вътрешен продукт изчислен чрез сумиране на данните по редове

Забележка: понеже величината на вносно-износното салдо по години е отрицателно число сумата се записва със знак минус вместо плюс

Както се вижда от данните изложени в таблицата схемата на модела $C + I + G + X = Y$ не дава равенство при решаването на практическия пример, т.е. има разминаване между изчисления по горепосочения модел размер на БВП и този, който е зададен предварително по статистически данни. Изхождайки от това е възможно да се изведат следните хипотези:

I-ва Хипотеза

Различията в размера на БВП се дължат на различните методики за неговото изчисляване. Съвременната статистика пресмята този макроикономически показател с помощта на т. нар. Система на националните сметки` 93 (СНС`93), която предлага няколко методики за пресмятането на показателя БВП. В исторически план системата на националните сметки като работещ инструмент е позната на специалистите от няколко десетилетия. Що се касае за отделните елементи на тази система, за нейните “корени”, те могат да се намерят още в трудовете на Джон Кейнс (1883-1946) и особено в основния му труд “Обща теория на заетостта, лихвата и парите”. В 1936 г. той поставя основите на модерната макроикономическа теория, предлагайки един модерен и един традиционен модел на макроикономическо равновесие. В тях той обвързва показателите “спестяване”, “потребление”, “общ доход” и “инвестиции”, което на практика има значение за откриването на СНС.

През 1952 г. Статистическото бюро на ООН утвърждава Системата на националните сметки (**System of the national accounts**) като първа стандартизиран и унифицирана система за национална отчетност. Тя търпи две редакции намерили израз съответно в СНС`68 и СНС`93.

За изчисляване обема на БВП СНС`93 препоръчва следните три статистически метода:

- а) производствен;
- б) разпределително-доходен (по елементи на добавената стойност);
- в) по елементи на крайното потребление (разходен);

По своята структура модела IS-LM най-много се доближава до разходния метод за изследване на БВП, а именно:

БВП = крайните потребителски разходи на домакинствата и нетърговските организации, обслужващи домакинствата + индивидуалните правителствени разходи за крайно потребление + колективните правителствени разходи за крайно потребление + бруто образуване на основен капитал +/- външно-търговското салдо (Σ вноса – Σ износа)

Но едновременно с приликите са налице и някои разлики. Например в IS-LM показателите (C) – размер на потреблението и (G) – размер на държавните разходи са дадени в по-агрегиран вид, докато в СНС`93 потреблението се подразделя на:

- Крайно – индивидуално потребление, което на свой ред се дели на:
 - крайни потребителски разходи за домакинствата (покупки на стоки и услуги, без закупените за производствено потребление; стоки произведени от домакинствата за собствено потребление; покупка на услуги, напълно или частично платени; условно начислена рента на жилищата, заемани от собствениците им; част от компенсациите на наетите, представляващи доход в натура). От 1996 г. индивидуалното потребление на домакинствата се изчислява в съответствие с т.нар. национална концепция, т.е. включва потреблението на резидентите в чужбина и изключва потреблението на нерезидентите в страната;
 - Крайните потребителски разходи на нетърговските организации, обслужващи домакинствата, които включват разходите на синдикални, религиозни, благотворителни и др. организации идеална цел, предоставящи услуги на домакинствата безплатно или по икономически незначими цени;
 - Крайните потребителски разходи на правителството, които включват разходите за издръжка на дейностите по образованието, социалното осигуряване, здравеопазването, културата и изкуството;
 - Крайно колективно потребление. То се състои от крайните разходи на правителството за колективно потребление. Които разходи задоволяват потребностите на обществото като цяло. Включва услугите по поддържането на населените места осъществявани от общините, част от науката и научното обслужване, управлението, отбраната и сигурността на страната.

Друга характерна особеност се явява въпроса с инвестициите. В СНС`93 се използва понятието **Бруто образуване на основен капитал**, което включва инвестициите за закупуване на дълготрайни материални активи: трайни насаждения, продуктивни и работни

животни, сгради, машини, съоръжения и оборудване, транспортни средства, стопански инвентар, дълготрайни нематериални активи, и др. Бруто образуването на основния капитал се измерва с направените през годината разходи за придобиване на дълготрайни активи, намалени с приходите от продажби на съществуващи дълготрайни материални активи.

Външнотърговското салдо се изчислява и при двата модела по сходен начин, като разлика между величините на вноса и износа. При по-голям обем на износа се получава положително салдо и обратното.

По-различно обаче стои въпроса със запасите. В модела IS-LM те не фигурират. И това вероятно е една от причините за получените разлики в изчисленията. В СНС'93 под термина запаси се разбират суровините и материалите; незавършеното производство, готовата продукция; стоките за препродажба; младите животни и животните за угояване.

Оценките за изменението на запасите се правят по следния алгоритъм: **Наличните запаси по вид и по дейност в началото и в края на дадено тримесечие се дефлират със специални ценови индекси, а което се трансформират в средномесечни цени на предходната година**

Разликата между дефлираните стойности (края минус началото на периода) представлява оценка на физическото изменение на запасите по постоянни цени.

Важен момент е изясняването на въпроса за т. нар. **холдингова печалба**. Когато цените са относително стабилни, измерването на запасите не среща особени затруднения, но в условията на инфлация през времето, когато стоките са били под формата на запаси, цените променят своите равнища в посока на увеличение. В резултат на това по смисъла на СНС'93 се реализира холдингова печалба.

Именно, въпросът с измерването на запасите и тяхна оценка е ключът при анализа на различията в размера на БВП (изчислен в таблица 2). Но причините за тези разлики до известна степен се коренят в самата философия на СНС. В модела на националните сметки е заложена идеята на немските и скандинавските учени за **стопанския кръгооборот**. Взаимовръзките в националната икономика образуват една затворена схема, откъдето произлиза и самото понятие **стопански или икономически оборот**.

Главните взаимовръзки между икономическите единици формулират или отделни сметки или съответните матрици. Схемите на икономическия оборот биват затворени и отворени. Затворената схема се характеризира с това, че за всеки полюс (началната и крайната точка за всяка операция) сумата на входящите потоци е равна на сумата на изходящите. Това е т. нар. **аксиома на оборота**, която се материализира като балансово равенство между доходите и разходите на стопанските субекти. Отворената схема на оборота се характеризира с разлики между сумата на входящите и изходящите парични потоци.

II-ра Хипотеза

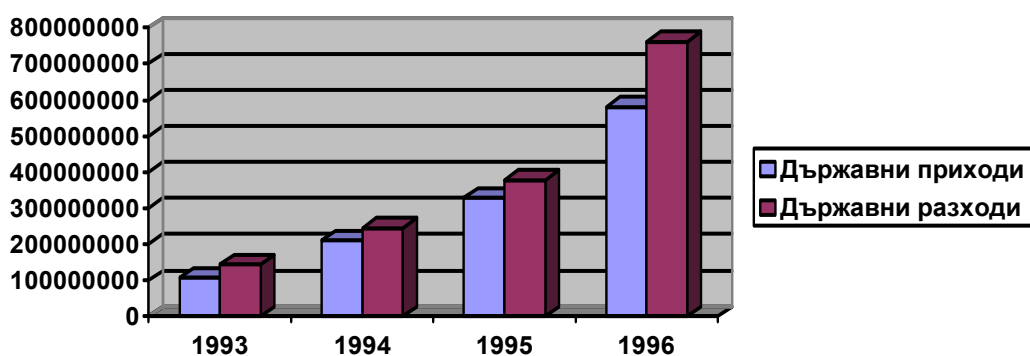
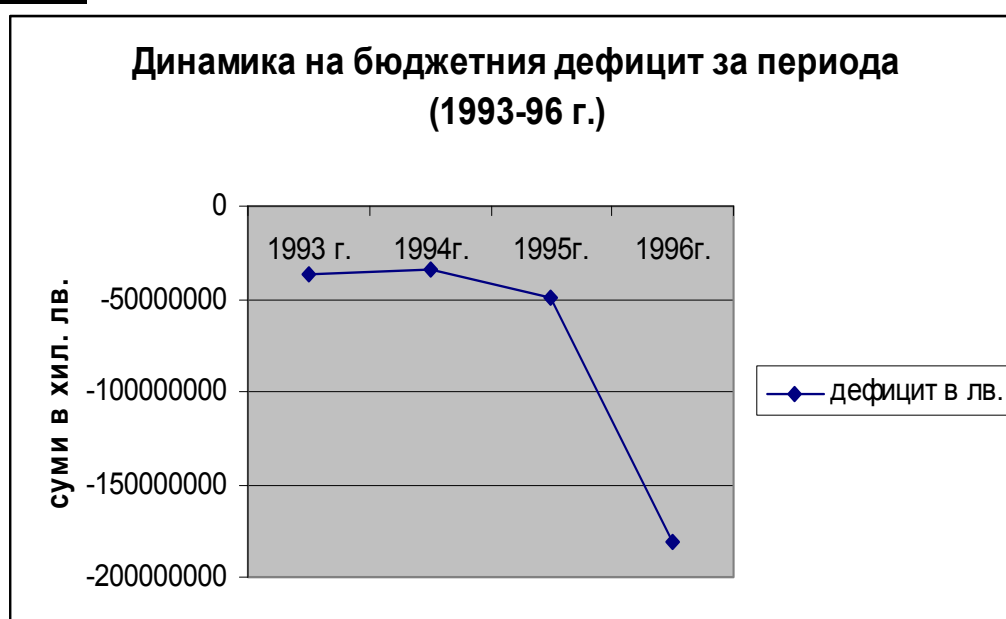
Разминаванията в размера на реализираните държавни приходи и разходите по данни от статистиката (виж табл. 3, фиг. 2 и 3)

Според НСИ са налице следните статистически данни

Табл. 3

В ЛВ.

<i>Период</i>	<i>Държавни приходи</i>	<i>Държавни разходи</i>	<i>Разлика</i>	<i>Бюджетен излишък(+) дефицит(-)</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
1993	107 006 000 000	143 597 000 000	- 36 591 000 000	-
1994	210 117 000 000	244 312 000 000	- 34 195 000 000	-
1995	328 328 000 000	377 923 000 000	- 49 595 000 000	-
1996	579 925 000 000	761 560 000 000	- 181 635 000 000	-

Фиг. 2**Фиг. 3**

III-та Хипотеза

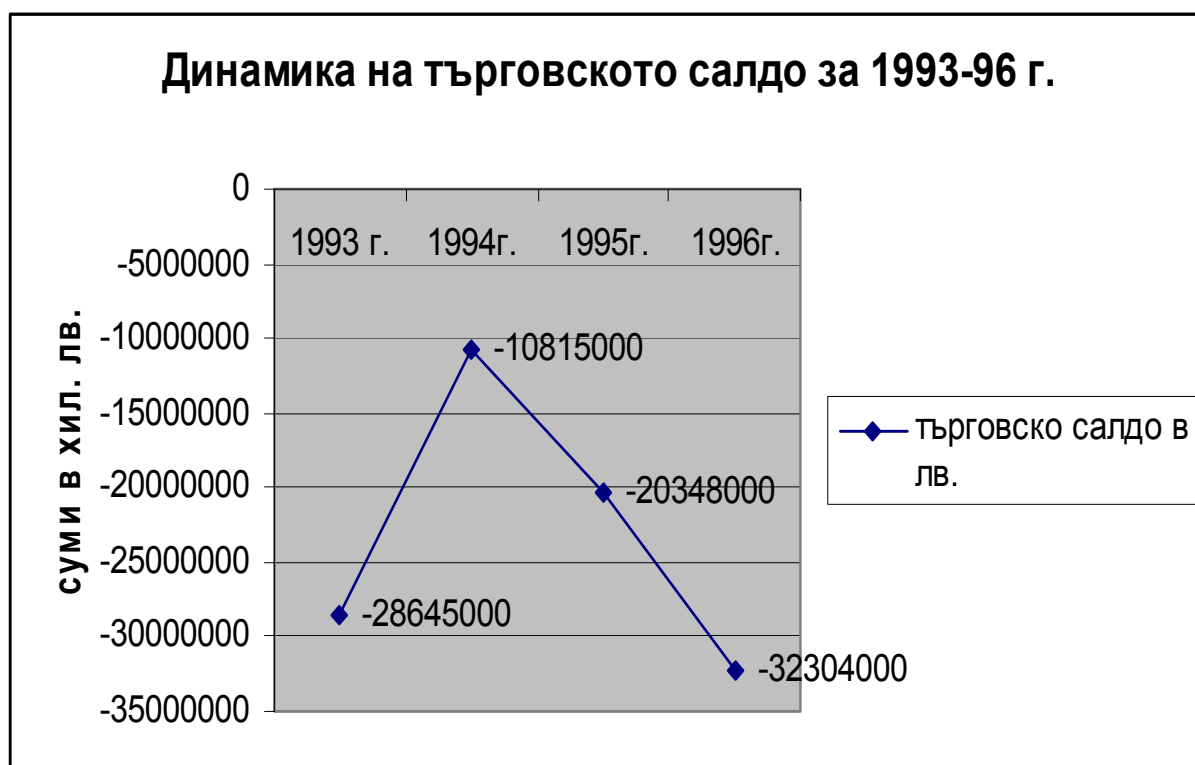
Отрицателното търговско салдо през отделните години (по цени fob)
(виж табл. 4 и фиг. 4)

Според НСИ са налице следните статистически данни:

Табл. 4

Период	Сума в лв.
1	2
1993	- 28 645 000 000
1994	- 10 815 000 000
1995	- 20 348 000 000
1996	- 32 304 000 000

Фиг . 4

Базирайки се на горепосочените хипотези и анализирайки причините за различията в данните се стига до извода, че модела IS-LM се нуждае от модификация с цел по-обективно интерпретиране на икономическата информация. Тъй като IS-LM се причислява към моделите за макроикономическо равновесие той е представен във вид на линейно уравнение от типа:

$$C + I + G + X = Y$$

и това предполага наличие на равенство между лявата и дясната страна на уравнението. Но изчислените резултати от таблицата не дават основание да говорим за наличие на подобно равенство и са причина за преобразуването на линейното уравнение в линейно неравенство.

$$C + I + G + X \geq Y$$

Или като вземем в предвид задачата от конкретния пример : $C + I + G - X \geq Y$
 тъй като търговското салдо за конкретния период е отрицателно ($- X$).Така
 стигаме до крайната формула: $C + I + G \pm X \geq Y$
 например решавайки модела за 1993 г получаваме следното –
**(C) 276 022 000 000 + (I) 43 547 000 000 + (G) 143 597 000 000 – (X) 28 645
 000 000 ≥ 298 934 000 000 (БВП по статистически данни)**

По този начин се изчисляват параметрите на модела и за следващите периоди.
 Построеният по този начин модел ясно характеризира икономическото
 неравновесие в отворената икономическа система т.е налице е разлика между
 входящите и изходящите потоци.

Основавайки се на принципите на линейното програмиране дясната страна на
 линейното неравенство се явява долна граница на модела и негов ограничителен
 фактор т.е дясно ограничение на моделирания параметър.

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЗАВИСИМОСТИТЕ ПРИ ФОРМИРАНЕТО НА БВП

Явленията в икономиката се намират непрекъснато в определени
 взаимоотношения помежду си – всяко от тях е в пряка или косвена зависимост
 от други.Едни явления играят ролята на фактори (причини), а други се намират
 в положението на резултати (следствия).Едни такива зависимости са т. нар.
 корелационни зависимости.При тях на дадено значение на признака фактор
 отговарят различни значения на признака резултат.Същността им е в
 измерването на силата на зависимостта между факторите (независимите
 променливи) и резултатите (зависимите променливи).

Използвайки данните от горепосочения пример можем да измериме
 зависимостите между отделните параметри на модел IS-LM и размера на
 БВП.Това измерване може да стане по два начина.

Първи начин:

Табл. 5 в лв.

	Размер на потреблението (C)	Размер на инвестициите (I)	Размер на държавните разходи (G)	Размер на вносно- износно салдо (fob) (X)	БВП1 (Y1)
к1	к2	к3	к4	к5	к6
1993	276 022 000 000	43 547 000000	143 597 000 000	- 28 645 000 000	298 934 000 000
1994	479 477 000 000	84 207 000 000	244 312 000 000	- 10 815 000 000	525 552 000 000
1995	756 547 000 000	125 875 000 000	377 923 000 000	- 20 348 000 000	880 323 000 000
1996	1 547 773 000 000	268 207 000 000	761 560 000 000	- 32 304 000 000	1 748 701 000 000

Като използваме в изчисляването на корелационния коефициент размера на БВП по статистически данни. Практично е тук да бъде използван коефициента на Пирсън, който корелационен коефициент се тълкува по следния начин:

от 0 до 0.3	налице е слаба корелационна зависимост
0.3 до 0.5	умерена
0.5 до 0.7	значителна
0.7 до 0.9	силна
0.9	много силна

а) изследване на корелационната зависимост между размера на потреблението (С) и размера на БВП (по години)

1993 – 1996 г: **-0.33394184**

б) изследване на корелационната зависимост между размера на инвестициите (I) и размера на БВП (по години)

1993 – 1996 г: **0.998491452**

в) изследване на корелационната зависимост между размера на държавните разходи (G) и размера на БВП (по години)

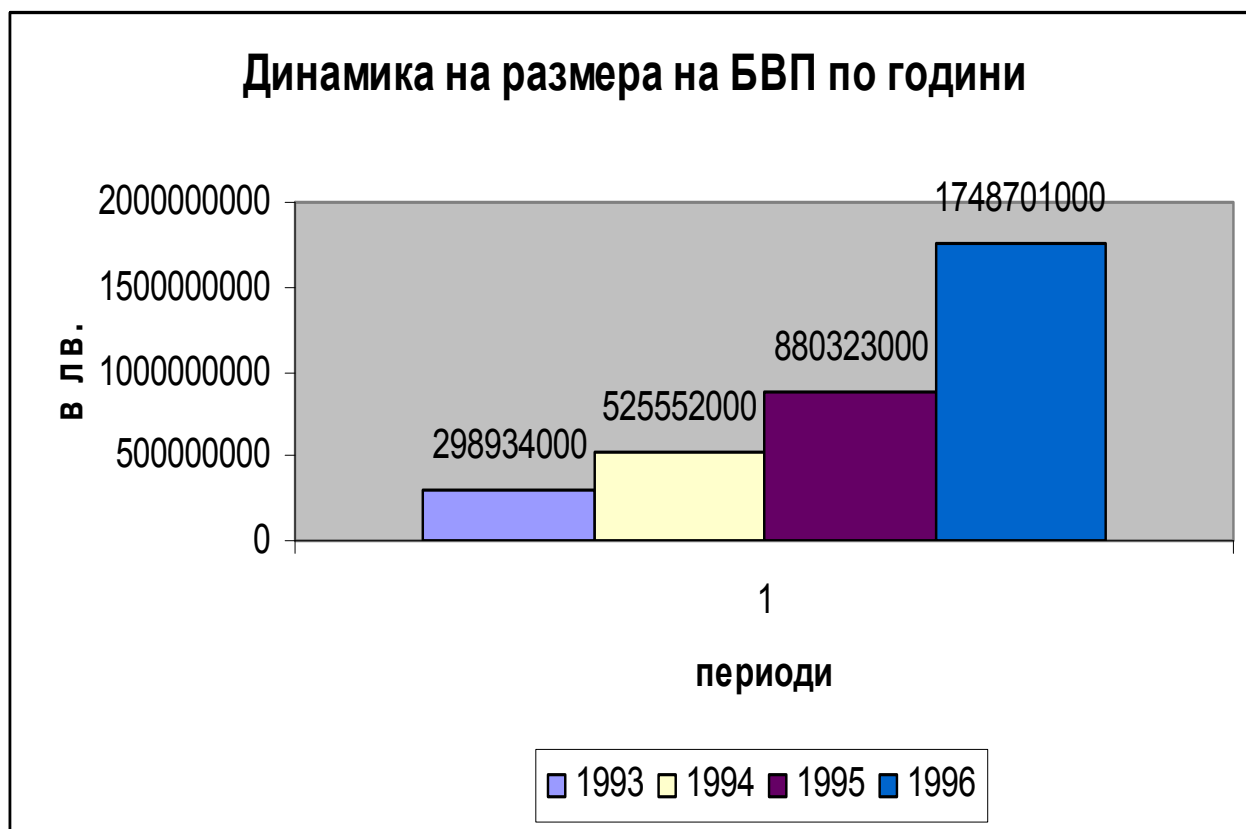
1993 – 1996 г: **0.999602292**

г) изследване на корелационната зависимост между размера на вносно-износното салдо (X) и размера на БВП (по години)

1993 – 1996 г: **-0.499650876**

забележка : коефициентите са изчислени по данните от таблица 5

фиг. 5

фиг. 6

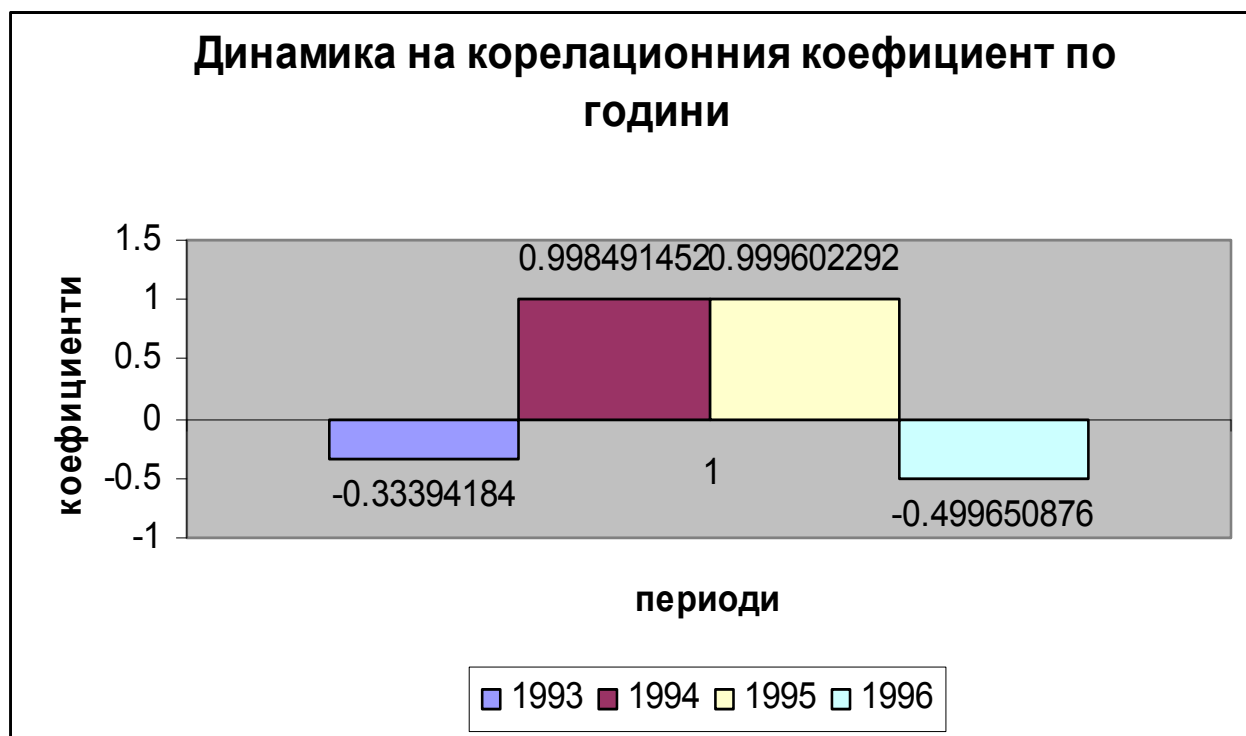
Втори начин :

Табл. 6 в лв.

	Размер на потреблението (C)	Размер на инвестициите (I)	Размер на държавните разходи (G)	Размер на вносно-износно салдо (fob) (X)	БВП ₂ (Y ₂)
к1	к2	к3	к4	к5	к6=к2+к3+к4-к5
1993	276 022 000 000	43 547 000000	143 597 000 000	- 28 645 000 000	434 521 000 000
1994	479 477 000 000	84 207 000 000	244 312 000 000	- 10 815 000 000	797 181 000 000
1995	756 547 000 000	125 875 000 000	377 923 000 000	- 20 348 000 000	1 239 997 000 000
1996	1 547 773 000 000	268 207 000 000	761 560 000 000	- 32 304 000 000	2 545 236 000 000

Като използваме при изчисляването на корелационния коефициент размера на БВП изчислен чрез сумиране на данните по редове. Практично е тук да бъде използван коефициента на Пирсън, който корелационен коефициент се тълкува по следния начин:

от 0 до 0.3

налице е слаба корелационна зависимост

0.3 до 0.5

умерена

0.5 до 0.7 **значителна**
0.7 до 0.9 **силна**
над 0.9 **много силна**

а) изследване на корелационната зависимост между размера на потреблението (С) и размера на БВП (по години)

1993 – 1996 г.: **0.999929187**

б) изследване на корелационната зависимост между размера на инвестициите (I) и размера на БВП (по години)

1993 – 1996 г.: **0.999737319**

в) изследване на корелационната зависимост между размера на държавните разходи (G) и размера на БВП (по години)

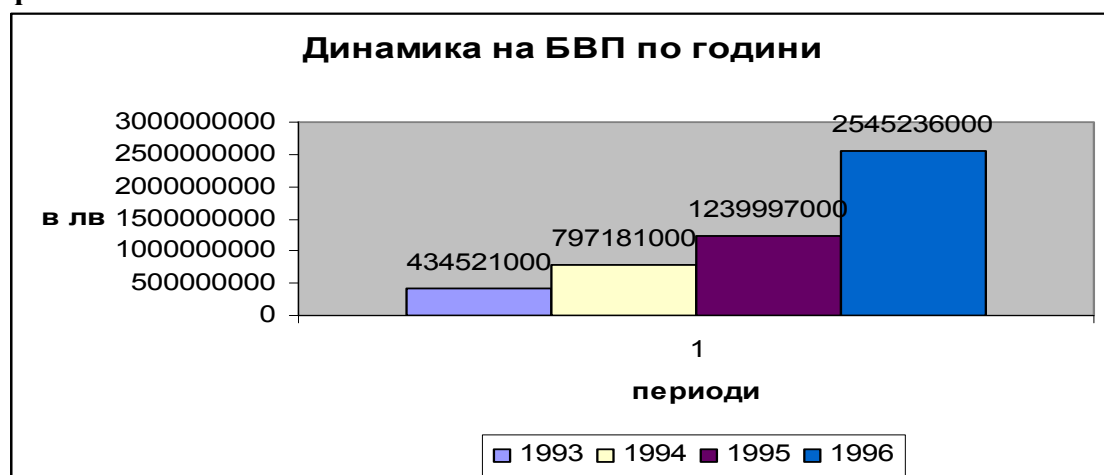
1993 – 1996 г.: **0.999960243**

г) изследване на корелационната зависимост между размера на вносно-износното салдо (X) и размера на БВП (по години)

1993 – 1996 г.: **-0.491754843**

забележка: коефициентите са изчислени по данните от таблица 6

фиг. 7

фиг. 8

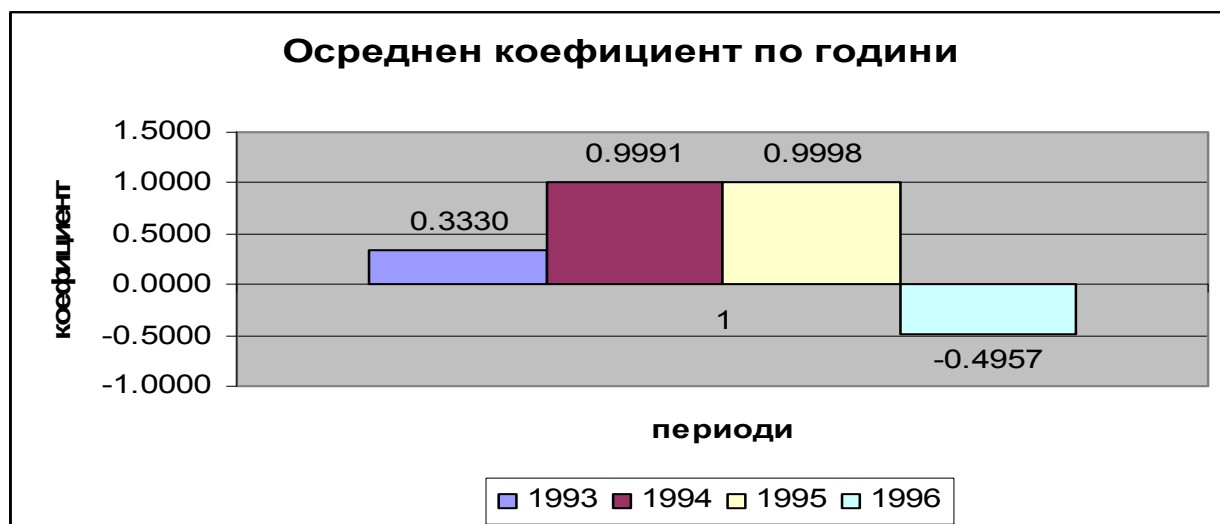

Систематизирайки коефициентите на корелация, изчислени по двата метода е възможно да се изведе среден коефициент като средно аритметично като цифрите са закръглени до четвърти знак след десетичната точка.

Табл. 7

1-ви начин	2-ри начин	average
1	2	3
-0.3339	0.9999	0.3330
0.9985	0.9997	0.9991
0.9996	1.0000	0.9998
-0.4997	-0.4918	-0.4957

Фиг. 9

Социално – икономическа интерпретация на икономическите процеси в България през периода на прехода до наши дни.

Кризата, която изживяваме не може да бъде сравнявана с цикличните спадове характерни за икономиките на страните от Западна Европа и САЩ в периода след Втората световна война. По своята дълбочина тя е съпоставима единствено във „ Великата депресия “ от 1929-1933 г. продължилият във времето икономически спад доказва, че тази криза надмина „ Великата депресия “ не само по дълбочина и по продължителност. Това е така, защото сама по себе си тя е конгломерат от всички изследвани по икономическата теория типове кризи – циклични, структурни и частични.

Съгласно мнението на множество икономисти кризата се явява закономерен резултат от цялостното стопанско развитие и на краха на централно управлявания тип икономика. Аз не поставям под съмнение тази теза, защото тя е съставена от логически и научно издържани доводи. Някои, от които са:

- Монополното господство на държавната форма на собственост, като делът на величината “държавна собственост” достигна през 1989 г 86.6 %

- в създавания национален доход, 96.5 % в промишленото производство и 71.8 % в производството на селскостопанска продукция;
- Тоталният монополизъм характерен за всички сфери на обществения живот- политика, икономика, наука, и култура. Именно, липсата на конкурентна борба доведе до загуба икономическа заинтересованост като стимул в общественото производство;
 - Държавата като основен собственик се превърна в главен субект на вземане на решения. Посредством директивните държавни планове, които имаха императивен характер държавата определяше стратегията на икономическото развитие и средствата за нейното постигане;
 - Централно управляваната икономика на осъществи прехода от екстензивен към интензивен модел на икономическо развитие. Тя бе пригодена да дава резултати само при мобилизирането и концентрирането на икономическите усилия за постигане на дадена цел – индустриализация, подготовка за война и др.;
 - Допуснати бяха грешки в структурната политика на страната. Структурата на икономиката (възпроизводствена, отраслова, външноикономическа) бе основана на индустриализация от традиционен тип с приоритетно развитие на промишлеността с предимство на отраслите от тежката промишленост (металургия, енергетика, машиностроене, химическа промишленост). Тази политика на беше съобразена с българските природни условия и не отговаряше на ресурсните възможности, производственият опит и пазарните реалности;

Но не, отричайки горепосоченото бих искал да дам и друго по-различно от традиционното схващане обяснение относно икономическата ситуация в България и произтичащите от това процеси.

В периода на икономическия преход българското общество се трансформира в общество от нестабилен тип, т.е. социум, в който липсват стабилни коалиции за преразпределение или синдикални организации, защитаващи активно своите членове. Според мен в едно нестабилно общество ще има по-малко и по-слаби масови организации, отколкото в стабилните общества, но че малките групи, които могат да се организират по-лесно често са в състояние да прокарат общите си интереси. Ето защо основният извод от това мое твърдение е, че отделните правителства систематично се влияят от интересите, молбите и натиска на малките групи, които са в състояние да се организират и въздействат доста бързо. Малките групи, които могат да се съюзяват в нестабилните общества имат различни интереси в различните държави. В определен период те могат да са поземлени олигарси в други фирми производители; в едни държави могат да имат запазени интереси в износа в други в производството на стоки заместващи вносите. Факт е, че мнозинството от нестабилните управления са в развиващите се нации и обикновено в тях няма нищо, което да напомня за модерна система на транспорт и комуникации, поне в селските райони. Това прави по-скъпо и по-трудно политическата мобилизация на живеещите в тези области, за да могат да повлияят на правителството и дава на жителите от основните градски центрове, и особено на столицата непропорционално високо влияние върху политиката.

В България бяха създадени множество браншови организации и финансови кръгове защитаващи своите членове и лобиращи за техните интереси пред правителството. Осигуряването за градските райони на допълнителни активи и

други форми на субсидиране, причини по-голяма миграция към столицата и др. градове, поради концентрирането на капитала в тези центрове.

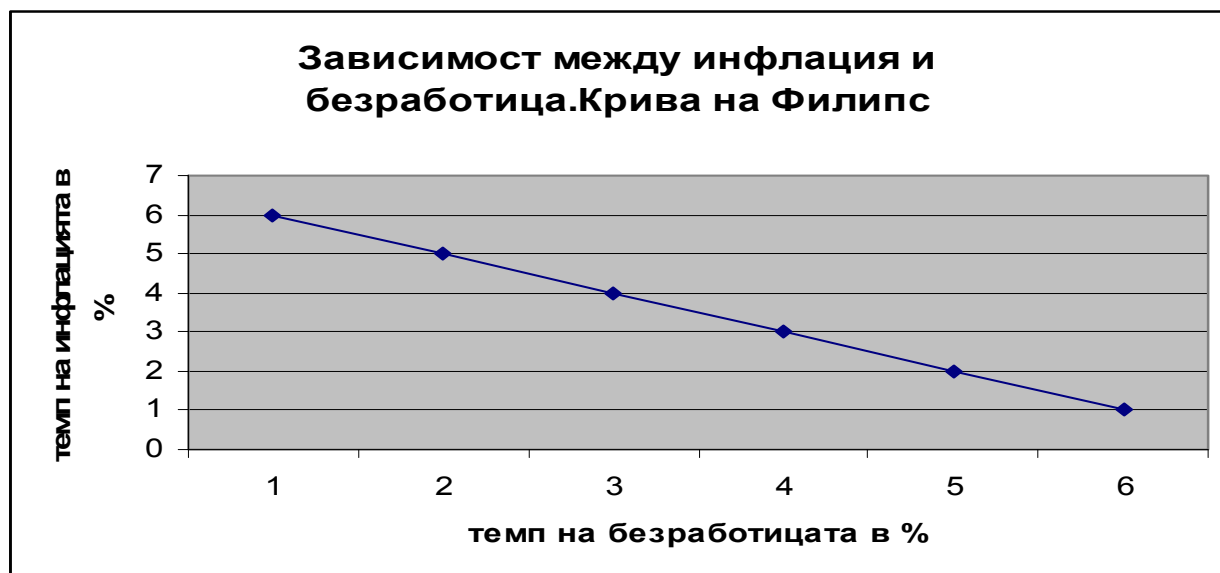
Друг аспект на тази небалансирана политика са неефективно големите столици и основни градски центрове. Столиците на повечето бедни нации са неимоверно непропорционални в сравнение с населението на тези страни, отколкото столиците на големите държави.

В сферата на преразпределението у нас се появи парадокса доходите да се разпределят от хора с по-нисък доход към хората с по-високи доходи. Например намесата на правителството в системата на здравеопазването помага повече на лекарите, мнозинството от които са с добри доходи. Бяха създадени безброй “вратички” в данъчното законодателство, които лансират по-богатите, но нямат отношение към хората с по-ниски доходи.

Икономическите процеси през периода на прехода получиха различни проявления. Инфлацията и безработицата станаха обичайни явления и икономиката в крайна сметка изпадна в състояние на стагфлация, т.е. висока инфлация, съчетана с нисък темп на икономическа активност, водеща до безработица.

По принцип традиционната макроикономическа теория обяснява инфлацията с повишаване на икономическата активност на предприемачите (разширяване обема на производството и наемане на допълнителна работна ръка). Но в нашите условия инфлацията бе съчетана със спад на производството поради структурната реформа в икономиката и западането на цели отрасли, породено по-скоро от политически, а не от икономически мотиви. Това противоречи на теорията на Филипс, че между безработицата и инфлацията съществува обратна зависимост т.е. при по-висок темп на инфлация темпът на безработица е по-нисък и обратно. (виж фиг. 10)

Фиг. 10

Тук е логично да бъде поставен въпросът за номиналната и реалната работна заплата. Номиналната работна заплата се изразява в сумата, която конкретен икономически агент получава като цена за труда си, а реалната се изразява в количеството стоки и услуги, които могат да се закупят с нея. Номиналната работна заплата се

коригира с процента на инфлация. При висока икономическа активност работодателите наемат допълнителна работна ръка, която реализира цената на труда си на пазара на стоки и услуги. Вкараната в обръщение парична маса повишава инфлацията. Поради повишеното търсене на работна ръка при тези условия се засилва ролята на профсъюзите.

Концепцията на Филипс, че базира на дългосрочните тенденции т.е, когато темповете на безработица са високите темпове на цените и заплатите са пониски. С намаляване на равнището на безработица се повишава процента на инфлация.

Но в българската действителност, противно на общоприетата теория нещата приеха по-различни форми. Тук безработицата се прояви под две форми – принудителна и доброволна.

Принудителната безработица се породила от структурната реформа, която унищожи цели производства и остави много хора без работа, а доброволната се формира сред някои обособени групи поради “щедрата” социална политика на държавата. Много други, стремейки се към по-високи доходи потърсиха своята професионална реализация в чужбина.

Инфлацията, вместо да стимулира производството и предприемаческата активност прие форма на хиперинфлация поради факта, че ниската производителност на труда като обем произведена продукция и ниското ѝ качество, страната се ориентира към внос отвън, което се отрази негативно върху търговския ѝ баланс. Въведеният на по-късен етап Валутен съвет редуцира инфлацията в приемливи граници, но това не реши проблема с производителността поради липсата на сериозни инвестиции в промишлеността и селското стопанство. Акцентът бе поставен върху търговията и сферата на услугите.

За разлика от САЩ, които сравнително бързо преодоляха великата депресия през 30-те години на 20-ти век в България рецесията през 90-те години придоби хроничен характер, което понижи драстично жизненото равнище.

По мое мнение една от главните причини за тези явления е лабилната социална структура на обществото. За разлика от развитите страни, където е налице строга йерархия в общественно-производствените отношения в България социалистическата планова икономика и установилото се след това хаотично “пазарно” стопанство не създадоха стабилни производствени съсловия със съответните традиции в дадена област. Нямаше приемственост в производствените отношения. За това до някъде “допринесе” и образователната система, която подготвяше кадри с по-посредствени професионални умения. Липсваше тясната специализация. Много кадри трябваше да се обучат в кратки срокове или да се квалифицират в процеса на самата работа.

Политиката провеждана през 60-те и 70-те години се изразяваше в поощряване заселването на селско население в градските райони, където се построиха множество индустриални обекти. Но тази маса хора не беше подготвена нито технически нито психологически да изпълнява вменените ѝ функции. И резултатите не закъсняха невисока производителност на труда и посредствено качество на готовия продукт. За разлика от Германия, Япония, Англия и САЩ, където има поколения потомствени работници и фермери, притежаващи трупани десетилетия опит и знания в България икономическата целесъобразност бе изместена от политически и партийни лозунги и непремерена социална политика. Но и годините последвалия преход не дадоха задоволителни резултати. Липсата на синхрон между фискалните и паричните политики

провеждани от държавата доведоха до неблагоприятни последствия: дефицитни бюджети, хиперинфлация, банкови фалити, обедняване на населението, сив сектор в икономиката.

Поражения бяха нанесени и на човешкия капитал на нацията. Много квалифицирани кадри в трудоспособна възраст от сферата на техническите, природо-математическите и някои хуманитарни специалности намериха реализация навън.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Данциг, Дж., Линейно програмиране и неговото приложение. Варна, 1973 г.
2. Тонкова С., Макроикономически анализ и моделиране. Свищов, 1994 г.
3. Авторски колектив, Макроикономика. Свищов, 1995 г.
4. Авторски колектив, Основи на икономическото моделиране в икономиката. В. Търново, 1996 г.
5. Авторски колектив, Система на националните сметки. Свищов, 2005 г.
6. Статистически годишник 1993, 1994, 1995, 1996 г.